

УДК 378.147.31

Емре Е.С.

СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА ПРОФЕСІЙНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Анотація. Проаналізовано підходи вчених до трактування сутності ключових понять дослідження; розкрито варіативність поглядів дослідників щодо визначення структури професійно-комунікативної компетенції; на підставі проведеного педагогічного експерименту визначено індекс зацікавленості студентів до вивчення англійської мови. Успішне вирішення багатьох професійних і життєво важливих завдань фахівцями різних спеціальностей суттєво залежить від рівня сформованості їхньої іншомовної комунікативної компетентності. З огляду на це проблема поліпшення іншомовної підготовки майбутніх фахівців різного професійного спрямування у вищих навчальних закладах набула особливої актуальності й стала предметом багатьох наукових досліджень. Проаналізовані моделі є спробою описати й пояснити складне явище «комунікативна компетенція» через виділення багатьох її елементів. Аналіз моделей комунікативної компетенції свідчить про те, що всі вони побудовані на засадах системного підходу, який передбачає дослідження комунікативної компетенції як системи, визначення її внутрішніх особливостей і зв'язків.

Ключові слова: сутність, структура, студенти-іноземці, професійно-комунікативна компетенція.

Постановка проблеми. В умовах інтеграції економіки України в Європейський простір успішне вирішення багатьох професійних і життєво важливих завдань фахівцями різних спеціальностей суттєво залежить від рівня сформованості їхньої іншомовної комунікативної компетентності. З огляду на це проблема поліпшення іншомовної підготовки майбутніх фахівців різного професійного спрямування у вищих навчальних закладах набула особливої актуальності й стала предметом багатьох наукових досліджень.

Аналіз останніх публікацій. За останнє десятиріччя в науково-методичних джерелах з'явилося чимало публікацій, присвячених поліпшенню іншомовної підготовки майбутніх фахівців різного професійного спрямування у вищих навчальних закладах, зокрема: психологічні аспекти формування комунікативної компетенції вивчали О. Бодальов, Ю. Ємельянов, Н. Кузьміна, С. Макаренко, Ю. Паскевська, Л. Петровська, Н. Чепелева, В. Черевко та ін.; дидактичні аспекти досліджували В. Борщовецька, В. Бухбіндер, Г. Китайгородська, В. Коростильов, Ю. Пассов, Т. Симоненко, О. Тарнопольський, С. Шатілов та ін.; сутність і структуру іншомовної професійної комунікативної компетенції

з'ясовували А. Андрієнко, Г. Архіпова, Н. Гез, С. Козак, О. Павленко, Н. Пруднікова, Ю. Федоренко, Н. Чернова та ін.; впровадженням компетентнісного підходу в систему освіти займалися Н. Бібік, О. Локшина, О. Овчарук, Л. Паращенко, О. Пометун та ін.

Дослідження останніх років доводять, що іншомовна комунікативна компетенція є складним багатокомпонентним явищем. Проте слід зауважити, що дослідники розглядають з різних позицій як поняття «компетентність» і «компетенція», так і їхні складові та види.

Мета статті полягає у розкритті сутності та структури іншомовної комунікативної компетенції.

Виклад основного матеріалу. У сучасних дослідженнях комунікативну компетентність тлумачать як необхідний людині рівень сформованості досвіду міжособистісної взаємодії, щоб успішно функціонувати в суспільстві з огляду на власні здібності й соціальний статус.

Професійну компетентність майбутнього фахівця науковці розглядають як:

– здатність здійснювати міжкультурне професійно спрямоване спілкування; взаємодіяти з носіями іншої культури, беручи до уваги національні цінності, норми та уявлення; створювати позитивний настрій спілкування для комунікантів; вибирати комунікативно цілеспрямовані способи вербальної та невербальної поведінки на основі знань про науку і культуру інших народів у межах полілогу культур [1];

– результат затрачених зусиль, спрямованих на формування таких іншомовних знань і вмінь, які відображають лінгвістичний, професійно-контекстуальний, психологічний, соціальний та ситуативний стан мови як засобу професійного спілкування в сфері фінансів та особистісного спілкування [2];

– сформовану в процесі навчання іноземної мови здатність вільно і адекватно до умов соціально-рольових ситуацій професійної діяльності розуміти й зумовлювати відповідні мовленнєві висловлювання згідно з теоретичними положеннями і знаннями, що виконують інформаційно-комунікативну функцію, а також практичні вміння та навички, які забезпечують перцептивно-комунікативну та інтеракційно-комунікативну функції спілкування за допомогою засобів іноземної мови [3];

– володіння індивідом необхідною сумою знань, умінь і навичок, що визначають ступінь сформованості його професійної діяльності, стилю професійного спілкування та його особистості як носія визначених цінностей, ідеалів і професійної свідомості [4].

Отже, іншомовна комунікативна компетентність є інтегральною характеристикою професійної діяльності фахівця, яка охоплює такі підструктури: діяльнісну (знання, уміння, навички та способи здійснення професійної діяльності); комунікативну (знання, уміння, навички та способи здійснення професійного спілкування).

Якщо компетентність характеризують знання, уміння, навички та способи організації спілкування, то компетенцію — здатність фахівця використовувати набуті знання, сформовані вміння тощо.

Зазначимо, що в теорії навчання іноземних мов у вищій школі здебільшого вживають два поняття: «лінгвістична/мовна компетенція» та «комунікативна компетенція». Поняття «лінгвістична компетенція» вперше ввів американський учений Н. Хомський. Його вживають у значенні знання норми, правил і форм мови.

Термін «комунікативна компетенція» ввійшов у науковий обіг у 1972 р. завдяки працям американського лінгвіста Д. Хаймза. Учений вживає його у значенні знання, що дає змогу індивідові здійснювати функціонально спрямоване мовленнєве спілкування та забезпечує досягнення успіху в комунікації у середовищі іншомовної культури.

Розглядаючи професійно-комунікативну компетенцію як особливий вид компетенції, вчені визначають її як:

– інтегральну властивість особистості, яка синтезує в собі загальну культуру спілкування та її прояви в професійній діяльності [2, с. 103].

– інтегрований компонент комунікативного менеджменту, комунікативної та професійної компетенції, який передбачає володіння мовою і професійно орієнтованим

мовленням на варіативно-адаптивному рівні, а також на рівні вільного ділового спілкування (для фахівців, що мають високий рівень комунікативно-професійної компетенції), вирішення завдань щодо формування позитивного іміджу організації або особи [4, с. 14].

– готовність та здатність до оволодіння предметними, науковими знаннями в професійному спілкуванні [5, с. 8].

Аналіз цих та інших праць засвідчує, що науковці розглядають поняття «комунікативна компетенція» з позиції свого дослідження, виокремлюючи в ньому те, що важливе для спеціаліста з погляду певної науки. Зауважимо, що є різні думки фахівців щодо структури означеного феномена. Зокрема, А. Андрієнко запропонувала модель іншомовної професійної комунікативної компетенції студентів технічного вищого навчального закладу, яка складається із сукупності ключових компетенцій: лінгвістичної, дискурсивної, стратегічної, соціокультурної, прагматичної (соціальної), лінгвопрофесійної, соціально-інформаційної, соціально-політичної, персональної (особистісної, індивідуальної) [1, с. 16–17].

Г. Архіпова виділила у структурі комунікативної компетенції спеціаліста п'ять компонентів: лінгвістичну (мовну) компетенцію (соціолінгвістичну); тематичну компетенцію, що передбачає володіння екстралінгвістичною інформацією (це система знань професійних особливостей і реалій, етикетних форм мови і вміння користуватись ними в різних сферах ділового спілкування); соціокультурну компетенцію (поведінкову, етикетну); компенсаторну компетенцію (вміння домагатися взаєморозуміння; комплекс спеціальних мовних умінь, що характеризують рівень володіння іноземною мовою як засобом спілкування); навчальну компетенцію (вміння вчитися, навчальні і компенсуючі вміння, вміння користуватися довідковою літературою тощо) [6, с. 12–13].

С. Козак, досліджуючи комунікативну компетенцію майбутніх фахівців, трактує її як сукупність чотирьох компетенцій (лінгвістичної, соціокультурної, стратегічної та професійної).

Важливою складовою комунікативної компетенції, на думку вченої, є лінгвістична компетенція — комплекс знань, умінь та навичок, які забезпечують оволодіння мовними засобами, визначення комунікативного змісту розуміння окремих мовних одиниць, їхніх значень, форми і структури, зв'язків між ними. У її структурі дослідниця виокремлює такі компетенції: лексичну (складається з лексичних та граматичних елементів); граматичну (знання та вміння користуватися граматичними ресурсами мови); семантичну (здатність студента усвідомлювати й контролювати організацію змісту, відношення слова до його загального контексту, внутрішньолексичні зв'язки, значення граматичних елементів, категорій, структур); фонологічну, орфографічну та орфоепічну (ці компетенції формуються лише настільки, наскільки є необхідним для усної та письмової комунікації в межах академічного й професійного середовища) [3, с. 8].

Другою складовою комунікативної компетенції є соціокультурна компетенція, яка характеризує розуміння лінгвокраїнознавчих реалій, ономастичної лексики, фразеології та афористики з національно-культурною семантикою. Вона сприяє розвитку розуміння й тлумачення різних аспектів культури і мовної поведінки у професійному середовищі. Ця компетенція забезпечує також розвиток умінь, характерних для поведінки в різних культурних і професійних ситуаціях, та реакцію на них. Цілісну систему соціокультурної компетенції формують такі взаємопов'язані компоненти:

– країнознавча (охоплює усталені знання, професійну тематику, молодіжну тематику, що забезпечує формування системи знань про народ-носій мови, національний характер, суспільно-державний устрій, здобутки у галузі освіти, культури, особливості побуту, традиції, звичаї);

– лінгвокраїнознавча, що характеризує здатність сприймати мову в її культурноносній функції, з національно-культурними особливостями (охоплює знання мовних одиниць, зокрема з національно-культурним компонентом семантики, і вміння використовувати їх відповідно до соціально-мовленнєвих ситуацій);

– соціолінгвістична компетенція (це знання особливостей національного мовленнєвого етикету і невербальної поведінки та навички врахування їх у реальних життєвих ситуаціях, здатність організувати мовленнєве спілкування відповідно до комунікативної ситуації, соціальних норм поведінки та соціального статусу комунікантів).

Важливу роль у структурі іншомовної комунікативної компетенції відіграє стратегічна компетенція. Вона характеризує наявність блоку знань, умінь та навичок, що забезпечують розуміння методу викладу й способу поєднання речень, визначення важливості теми повідомлення, логічного зв'язку між частинами тексту та порядку деталізації їхнього логічного взаємозв'язку.

Професійна компетенція, на думку С. Козак, поєднує такі типи знань, умінь та навичок, які: забезпечують розуміння конкретних професійних проблем та адекватність формулювання висновків, об'єктивізацію спеціальних термінів, виокремлення головної інформації, оцінення її значущості з позиції професійної діяльності; допомагають подолати психологічні бар'єри під час спілкування за допомогою засобів іноземної мови; активізують комунікативний потенціал особистості на основі усвідомлення нею власної потреби в такому спілкуванні [3, с. 11].

Мовленнєва компетенція ґрунтується на таких видах компетенцій: компетенція у говорінні (охоплює компетенцію в діалогічному та монологічному мовленні); лексична (лексичні знання і мовленнєві лексичні навички); граматична (граматичні знання і мовленнєві граматичні навички); фонологічна (фонетичні знання та мовленнєві слуховимовні навички).

Мовна компетенція охоплює мовні знання (лексичні, граматичні, фонетичні та орфографічні) та відповідні навички.

Дискурсивна компетенція охоплює комунікативні вміння, пов'язані з умовами реалізації окремих мовленнєвих функцій із застосуванням адекватних мовних моделей-зразків.

Аналіз цих підходів засвідчує, що іншомовна комунікативна компетенція є багатокомпонентною структурою. Отже, ефективність її формування значною мірою залежатиме від урахування різних механізмів та чинників, що притаманні процесу вивчення іноземної мови.

Ми вважаємо, що одним з вагомих чинників формування іншомовної комунікативної компетенції є зацікавленість майбутніх фахівців у вивченні іноземної мови.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що дослідники проблеми формування професійно-комунікативної компетенції спочатку до переліку ключових компонентів комунікативної компетенції відносили мовну (у деяких авторів – лінгвістична або граматична) і мовленнєву компетенції, (в деяких науковців – прагматична або стратегічна). Соціокультурну та соціолінгвістичну компетенції виокремлюють усі науковці. Згодом методисти ввели до складу комунікативної компетенції дискурсивну, тематичну, компенсаторну, соціальну та навчальну компетенції.

Аналіз моделей комунікативної компетенції свідчить про те, що всі вони побудовані на засадах системного підходу, який передбачає дослідження комунікативної компетенції як системи, визначення її внутрішніх особливостей і зв'язків. Зауважимо, що вчені розглядають іншомовну комунікативну компетенцію як цілісну структуру, у якій виокремлюють окремі підструктури (компоненти, складові, елементи, види компетенцій тощо). Проаналізовані моделі є спробою описати й пояснити складне явище «комунікативна компетенція» через виділення багатьох її елементів. Узагальнюючи, зазначимо, що розглянуті нами питання не вичерпують окресленої проблеми і потребують подальшого її дослідження.

Список використаних джерел

1. Андриенко А.С. Развитие иноязычной профессиональной коммуникативной компетентности студентов технического вуза (на основе кредитно-модульной технологии обучения) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / А.С. Андриенко. – Ростов н/Д, 2007. – 282 с.
2. Клименко Е.В. Формирование иноязычной профессиональной коммуникативной компетентности

- будущих финансистов : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Е.В. Климаенко. – Калуга, 2004. – 200 с.
3. Козак С.В. Формування іномовної комунікативної компетенції майбутніх фахівців морського флоту : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / С.В. Козак. – Одеса, 2001.
 4. Сура Н.А. Навчання студентів університету професійно орієнтованого спілкування іноземною мовою : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Н.А. Сура. – Луганськ, 2005.
 5. Павленко О. О. Формування комунікативної компетенції фахівців митної служби в системі неперервної професійної освіти : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / О.О. Павленко. – К., 2005.
 6. Архипова Г.С. Формирование иноязычной компетентности будущего специалиста (медицинского профиля) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Г.С. Архипова. Чита, 2006.

References

1. Andrienko, A. (2007). Development of foreign language professional communicative competence of students of a technical college (on the basis of credit-modular technology of training) (PhD dissertation). *Theses*. Rostov-on-Don. (in Rus.)
2. Klimenko, E.V. (2004). *Formation of professional communicative competence speaking another future financiers* (PhD dissertation). Kaluga. (in Rus.)
3. Kozak, S.V. (2001). Formation foreign communicative competence of future professionals Marine Fleet. (PhD dissertation). *Theses*. Odessa : K.D. Ushynsky South Ukrainian State Pedagogical University named (in Ukr.)
4. Sura, N.A. (2005). Study of university students professionally oriented communication in a foreign language. (PhD dissertation). *Theses*. Lugansk. (in Ukr.)
5. Pavlenko, A.A. (2005). *Formation of communicative competence of the customs service specialists in the system of continuous professional education*. (Doctor of Science dissertation). *Theses*. Kyiv (in Ukr.)
6. Arkhipov, G. (2006). *Formation of the speaking another language competence of future professionals (medical profile)*. (PhD dissertation). Chita (in Rus.)

Надійшла до редакції 20.12.2015.
Прийнята до публікації 25.12.2015.

Summary. Emre Edzhies. Essence and Structure Professional and Communicative Competence Foreign Students of Higher Educational Institutions.

Analyzes approaches of scientists to the interpretation of the essence of the key concepts of the study; it reveals the diversity of views of researchers on the definition of the structure of professionally-communicative competence; on the basis of the conducted pedagogical experiment determined the index of students' engagement in learning the English language. The successful resolution of many professional and vital problems experts of different specialties essentially depends on their level of formation of foreign language communicative competence. Given this problem of improving foreign language training of future specialists of different professional direction in higher education has become particularly topical and has been the subject of many scientific research. The analyzed models is an attempt to describe and explain the complex phenomenon of "communicative competence" through the provision of many of its elements. Analysis of communicative competence models indicates that they are built on the basis of a systematic approach, which involves the study of communicative competence as a system to determine its characteristics and internal connections.

Analysis of these approaches shows that foreign language communicative competence is a multicomponent structure. Thus, the effectiveness of its formation will depend largely on account of various mechanisms and factors inherent in the process of learning a foreign language. We believe that one of the important factors in the formation of foreign language communicative competence of future specialists are interested in learning a foreign language.

Keywords: *essence, structure, foreign students, professionally-communicative competence.*